

PROF. JUHAN VAABEL (1899 – 1971)
AKADEEMIK, DR. JUR.

Akadeemik, dr. jur., prof. **JUHAN VAABEL** oli eestlastest esimene intelligentsi esindaja, kes õpingute, teadustöö ja praktika käigus tõusis **finantsõiguse** alal kõrgeima teadusliku kraadini. Oma elust sidus prof. J. Vaabel ca 24 aastat Tallinna Polütehnilise Instituudiga (TPI) töötades finants- ja krediitmajanduse aga ka statistika ja raamatupidamise kateedrite professori ja juhatajana ning periooditi majandusteaduskonna dekaanina. J. Vaabeli loengud sidusid üliõpilasi rahanduse ja panganduse erialaga ehkki pangandus ei olnud nõukogude ajal kuigi populaarne. J. Vaabeli esituses kõitis üliõpilasi eriala lai, suuri süsteeme hõlmav haare ning selle avar ja loogiline ainekäsitus. Kasu oli sellest kõige rohkem taasiseseisvunud Eestil Panga taasasutamisel ja selle edaspidises tegevuses.

Järgnevad kronoloogilised andmed J. Vaabeli eluteest ja tööst tuginevad entsüklopeedilistele materjalidele, kasutatud on ka kolleegide, eelkõige TÜ prof. P. Järvelaidi meenutusi. [1]

- Juhan Vaabel sündis 26. augustil **1899.** a Karksi vallas Viljandimaal.
- **1910-1913** õpingud Karksi vallakoolis. **1915-1918. a** veebruarini jätkusid õpingud Pihkva kommertskoolis, mis ajaloo keerdkäikude tõttu jäi küll lõpetamata.
- **1919. a** tuli J. Vaabel Pihkvast tagasi koduvalda ja võttis osa Vabadussõjast. Sama aasta kevadel lõpetas ta poolelijäänud õpingud Tartu Kommertsgümnaasiumis.
- **1920. a** tegi ta läbi allohvitseride kursused. Augustis immatrikuleerus J. Vaabel Tartu Ülikooli (TÜ) õigusteaduskonna üliõpilaseks.

Sellest aastast algas ühtlasi suure rahvusliku iseteadvuse kujunemise periood nii TÜ õppejõudude kui ka üliõpilaste seas. Teadlaseks saamisel loeti oluliseks üliõpilaste auhinnaliste uurimistööde kirjutamist. Sellest võimalusest haaras kinni J. Vaabel. Ta uuris ka tänapäeval aktuaalseid teemasid ning aastatel pälvis järgmisi autasusid: 1922-1923 sai ta esimese (kõrgeima) auhinna töö eest „Alkohol riikide eelarves“ ning teise auhinna venekeelse töö eest teemal: „Значение индоссаменты (надписи на обороте векселя) с точки зрения современного права“.

- **1924. a.** lõpetas J. Vaabel TÜ õigusteaduskonna I järgu diplomiga. Samal aastal kinnitati ta stipendiaadiks TÜ finantsõiguse õppetooli juurde.

- **1926-1927. a** suunati J. Vaabel TÜ stipendiaadina Prahasse.
- **1927-1929. a** alguseni jätkas J. Vaabel stipendiaadina Pariisis. Seal tekkis tal arvukalt erialaseid kontakte. Ta nimetati Rahvasteliidu Fiskaalkomitee (Fiscal Committee of the League of Nations) korrespondentliikmeks. Samal aastal tehti J. Vaabelile ettepanek asuda tööle TÜ õppeülesannete täitjana. Paralleelselt asus ta tööle Tallinna, Eesti Vabariigi majandusministeeriumisse: algul nõunikuna, siis peasekretärina ja lõpuks rahandusosakonna direktorina. Seal tegeles ta maksuõiguse normistiku reformimisega ja selle rakendamise korraldamisega. Tema käe alt käisid läbi maksustamiskorralduse seadus, aktsiisimaksude seaduse eelnõu, tolliseadustiku eelnõu jt. Nii hakkas temast kujunema teadlane-praktik.
- **1930. a** aastal kaitses J. Vaabel TÜ-s oma magistriväitekirja teemal: „**Administratiivne karistus ja selle rakendus maksuõiguses.**“
- **1931. a** kuulutati TÜ-s esimest korda välja mag. jur. J. Vaabeli loengud Eesti finantsõigusest. Töö kõrvalt majandusministeeriumis kirjutas ta Tallinnas doktoritööd. Trükki anti J. Vaabeli (kaasautorid: Selter, K.; Piip, A.; jt.): „X õigusteadlaste päeva protokollid“. Tartu.
- **1932. a** valis USA-s asuv Maksude Uurimise Instituut (The Tax Research Foundation) J. Vaabeli oma liikmeks.
- **1932. a** alates tegi J. Vaabel Rahvasteliidu Fiskaalkomitee Uurimuste direktori Mitchel, B. Caroli tellimusel kaastööd The Research Foundationile USA-s. Selle hulka kuulusid süstemaatilised ülevaated Eesti maksuõigusest (1932, 1933); Eesti riigi- ja maksuõigusest ning statistiline ülevaade Eesti maksundusõigusest (1934).
- 1933. a järgnes eelnevale lisaks Roomas asuva Institutio di Studi Legislativi korrespondentliikmeks nimetamine.
- 1934. a kaitses J. Vaabel TÜ-s oma doktoritööd: „**Eesti riigi maksuõiguse põhiprobleeme**“. Oponent, TÜ professor A.-T. Kliimann hindas selles kõrgelt teaduslike küsimuste püstitamise uudsust, mõistete täpse ja selge avamise oskust ja head kaasaegse dogmaatika tundmist. Samal aastal avaldas J. Vaabel raamatu: „Eesti riigi maksundusõiguse põhiprobleeme: riigi maksundusõiguse normistiku ehitus ja rakendus.“ Tartu.

Kokkuvõtvalt: selleks ajaks oli 35 aastase Juhan Vaabeli isiksus teadlasena olulisel määral välja kujunenud. Loengukursuste lugemine TÜs oli teda viinud mitmete uute teoreetiliste seisukohtade kujundamiseni maksuõiguses. Ta oli laiendanud loetavate eriainetes hulka TÜs. Lisaks finantsõigusele luges ta üliõpilastele ka maksundusõigust, eelarveõigust, finantsõigusteadust, riigitulundusteadust ning Eesti ja võrdlevat eelarveõigust, mis kõik ootas vormistamist uueks teadustööks ning rakendust praktikas. Paralleelne töö majandusministri abina oli temast kujundanud arvestatava rahandusspetsialisti. Kahjuks mõjutasid aga 1930ndatel aastatel Eestis toimunud poliitilised sündmused ebasoovitavalt J. Vaabeli elukäiku.

Aastatel 1929-1933 süvendas ülemaailmne majanduskriis Eestis sotsiaalsete gruppide ja poliitiliste ühenduste vastasseisu ning destabiliseeris parlamendi ülimuslikkusele tuginevat poliitilist süsteemi. 1932 toimus kolm valitsusevahetust, 1933 kaks. Poliitilisele areenile kerkis äärmuslik paremradikaalne ja anti-

parlamentaarne kriisiliikumine – Eesti Vabadussõdalaste Keskliit EVKL („vapsid“). Neid vaevasid maa- ja töösaamise mured ning korrupsioon. Nad taotlesid kõva käega valitsust, põhiseaduse muutmist ja suure võimuga presidenti. Kuid „vapside“ ideoloogias domineeris ka hulk negatiivseid tunnusoone nagu rõhutatud rahvuslus, sõjakas antimarksism ja antiliberalism. Nende rituaalides oli fasismi elemente – Hitleri pooldamine ja antisemitism. Erakonnad moodustasid relvastatud üksusi. „Vapsid“ pürgisid legaalselt võimule ja ohustasid vanade parteide positsioone. 1933. a oktoobris astus J. Tõnissoni valitsus tagasi ja K. Päts moodustas üleminekuvalitsuse. Aprillis esseeisnud riigikogu ja riigivanema valimistel pürgis riigivanemaks peale K. Pätsi ka „vaps“ A. Larka. Olukord viis „vapside“ riigipöörde võimaluseni. Selle ärahoidmiseks, aga ka konkurendi elimineerimiseks panid K. Päts ja J. Laidonär toime veretu sõjaväelise riigipöörde (12. märts). Suleti kõik EVKL-i organisatsioonid, vapsid kõrvaldati omavalitsustest ja riigiasutustest. Sõjaväes, politseis ja kaitseliidus viidi läbi puhastus.

J. Vaabel oli võtnud osa Vabadussõjast nagu tuhanded Eesti mehed. Kõiki neid, kes olid sõdinud Eesti Vabariigi sünni nimel, sidus hiljem nii mõndagi ühist. Jagades ilmselt nii mitmeidki vabadussõjalaste liikumise ideid, ei pooldanud J. Vaabel siiski kogu nende ideoloogiat. See takistas tal aktiivselt osalemast nende liikumises. Prof. P. Järveldi hinnangul kuulus J. Vaabel inimeste hulka, kes leiavad end poliitiliselt määratledes ikka ja jälle erinevate liikumiste vahelt ega saa seega ühegi reaalselt eksisteeriva partei või liikumisega ühineda. Tema jaoks oli esikohal tema erialane ja teadustöö. [1]

1934. a 22. oktoobril esitas TÜ õigusteaduskond J. Vaabeli finantsõiguse korraliseks professoriks. Vaatamata ülikooli ettepanekule ei kinnitanud riigivanem K. Päts 23. novembril J. Vaabelit finantsarvestuse õppetoolile mitte korraliseks, vaid erakorraliseks professoriks viidates kandidaadi väga noorele eale. See oli solvav otsus ja mõjutas tõenäoliselt J. Vaabeli edasisi valikuid ja elukäiku.

1934. a detsembris selgus vabadussõjalaste uus mässuplaan ning ligi 800 inimest arreteeriti. Sellega anti vabadussõjalaste liikumisele lõplik hoop. Ka J. Vaabeli vastu alustati ränki süüdistusi seoses osavõetuga „vapside“ liikumisest. Tema nimi figureeris „vapside“ poolt komplekteeritud valitsuse nimekirjas majandusministrina, mida kvalifitseeriti otseselt riigi reetmisena. J. Vaabel eitas oma osavõttu „vapside“ parteist ja kinnitas oma teadmatust „vapside“ valitsuse koosseisu lülitamisest. J. Vaabeli ja „vapside“ suhtega tegelesid kohtuorganid ja kuigi seda seost ei tõestatud, jäi J. Vaabel ometi nn „musta nimekirja“. Samal, 1934. aastal, ilmus J. Vaabeli raamat: „Eesti riigimaksundusõiguse põhiprobleeme.“ Töö oli maksundusõiguslikus literatuuris probleemistiku ulatuse ja haaratud küsimusteringi poolest originaalne ning väljapakutud seisukohad iseseisvad. See oli esimene katse maksundusõiguslikku probleemistikku laiemalt ja teaduslikult käsitleda. Töö omapäraks tuleb lugeda ka asjaolu, et selles taotleti Austria normativistliku õigusteaduse kooli põhivaadete esmakordset laiaulatuslikumat rakendamist majandusõiguse alal. (*Ibid.*)

1935. a algas J. Vaabeli ametitest tagandamiste aeg. Riigiteenistusest vabastamine langes kokku tema teadusliku enesetäiendamise ajaga välismaal. Esialgu sai ta

kasutada talle juba varem taotletud stipendiumi ning elada (vaheaegadega) kuni 1937. a märtsini Šveitsis (Genf'is). 1935. a lõpul vabastati ta riigivanema otsuse põhjal (18. dets. 1935.a) ka TÜ teenistusest.

1936. a algatas ajakirjandus diskussiooni vapside mässukatse ja nn. "süüta süüdlaste" üle. Viimaste hulgas mainiti otseselt ka J. Vaabelit. Samal aastal algas tema rehabiliteerimisprotsess. 1936. a 23. detsembril kinnitati J. Vaabel riigivanema otsusega taas TÜ finantsõiguse õppetoolile erakorraliseks professoriks. Tema side Tartu ülikooliga oli seega küll taastatud, kuid kuni stipendiumiaja lõpuni jätkas ta siiski teadustööd Šveitsis.

- **1937. a** ilmus trükis: "Finantsõigus : loeng / J. Vaabeli loengute järgi".
- **1938. a** kirjastati: "Riigimajandus: J. Vaabeli loengute kokkuvõtte Kõrgemas Sõjakoolis 1937.a" ning „Riigimajandusteaduse konspekt J. Vaabeli loengute järgi“, koostanud Joh. Mäll.
- **1939. a** ilmusid trükis: „Sissejuhatus finantsõigusteadusesse : finantsõiguse normistik ja selle teaduslik käsitus / J. Vaabel“ ja „Riigimajandus : J. Vaabeli loengute kokkuvõtte Kõrgemas Sõjakoolis 1939.a”
- **1940. a** ilmus trükis: „Üldine ja õiguslade statistika : konspekt / koostanud Väino Lang ja Elmar Kruus J. Vaabeli loengute põhjal”.

Samal, 1940. aastal langetas J. Vaabel järjekordsed, tema elukäiku tugevasti mõjutavad otsused. Kui ta 1930ndatel aastatel oli oma poliitilistelt vaadetelt pigem apoliitiline, siis nüüd ühines ta juunikommunistidega. Seda sammu võiks selgitada ehk ainult tema läbielatud vintsutustega Eesti riigivõimu poolt 30-ndatel aastatel, kuid see otsus muutis ta elu lõpuni „omadele võõraks”.

- **1940. a** määrati J. Vaabel uute võimude poolt rahanduse rahvakomissari esimeseks asetäitjaks ja Eesti Panga presidendiks, kellena ta töötas 19.07.1940 – 03.10.1940 (kuni Eesti Panga likvideerimiseni). 1940. a 20. novembrini jäi ta TRÜ finantsõiguse professoriks, siis aga kinnitati Tallinna Polütehnilise Instituudi (praegune Tallinna TehnikaülikoolTTÜ) Finants- ja krediitmajanduse kateedri professoriks ja juhatajaks.

Sõjaaastatel lahkus J. Vaabel koos Nõukogude Armeega Venemaale (Tšeljabinski ja Saraatovi oblastitesse). Prof. P. Järvekülje andmetel töötas ta seal põllutöölisena kolhoosis, rahandusinspektorina Uralski- ja seejärel vaneminspektorina NSVL Riigipanga Saraatovi Oblastikontoris. (*Ibid.*)

- **1944. a** Eestisse naasnuna jätkas J. Vaabel ENSV rahanduse rahvakomissari (hiljem ministri) esimese asetäitjana ja TPI professorina.
- **1946. a** aastal valiti prof. J. Vaabel ENSV TA akadeemikuks. (pigem määrati Akadeemia koosseisu ENSV valitsuse poolt). Samal aastal autasustati teda Tööpunalipu ordeniga pangasüsteemi ümberkorraldamise eest Eestis. 1946–1951. a oli ta ENSV TA asepresident.

- **1951. a** käisid J. Vaabelist jälle üle lühiajalised repressioonid. Ta taandati TA asepresidendi kohalt kui kodanlik natsionalist ning valiti TA Majanduse instituudi nõukogu- ning samal ajal ka raamatukogu nõukogu liikmeks. Ametikoha tase langes, kuid side akadeemiaga jäi siiski püsima. Lõplik rehabiliteerimine toimus 1964, kui ta valiti uuesti (tegelikult ennistati) Eesti Teaduste Akadeemia asepresidendiks. [2] Sellel kohal lõpetas ta 1968. a pensionile minekuga. Prof. P. Järvelaid on hinnanud professor J. Vaabeli tegevust ET Akadeemias äärmiselt tagasihoidlikuks: „tuleb kurvastusega öelda, et ta ei suutnud midagi teha Eesti õigusteaduse suunamiseks teoreetilisesse suunda.“ (*Ibid.*)

Tallinna Polütehnilises Instituudis tegeles J. Vaabel 1950-ndail aastail põhiliselt statistika ja nõukogude õiguse loengutega majandusteaduskonna üliõpilastele. Paralleelselt üritas ta käima panna teaduslikku uurimistööd majandusanalüüsi täiustamiseks. Kogenud kõrgetasemelise majandusjuhina, kes aastaid oli töötanud uue Eesti Vabariigi rahandusministri asetäitjana, tajus ta hästi majandusanalüüsi tähtsust nii kogu rahvamajanduses kui ka ettevõtete juhtimisel. Ka nägi ta, kui vähe tolleaegsed analüüsid majandusjuhte nende tegevuses aitasid. **1963. a** ilmus J. Vaabeli „Statistika teooria põhijooni (statistika ja statistiline teadus).“ See raamat valmis eelpoolnimetatud riieelarvelise uurimistöö tulemusena.

J. Vaabeli aspirantidest kaitsesid majandusanalüüsi alast kandidaadiväitekirja Vello Volt, Raimond Hagelberg, Maimu Saarepera jt.

Teadusadministratiivse tegevuse raames võttis J. Vaabel osa ühingu ÜS Ühendus tööst juhatuse liikmena, aseesimehena ja riigiõiguse sektiiooni juhatajana. Ka oli ta Riigihoiukassa nõukogu ja patendi apellatsioonikomisjoni esimees.

Hingelt teadusemees: professor, akadeemik Juhan Vaabel oma suurepärase hariduse ning väga hea praktilise ettevalmistusega nii kodu kui ka välismaal oleks võinud täita suure lünga Eesti õigus- ja majandusteaduse teoreetilises pagasis, mille puudumine veel tänagi probleeme tekitab. Kahjuks ei innustanud lõputu usaldamatus tema vastu teda teoreetikuna enam täielikult teadusele pühendumata. Küll aga suutis ta end viljakalt rakendada professorina ülikoolis. Üliõpilastele oli ta loengutes siiski meie oma professor, kuigi ajaloo tõmbetuultes tugevasti räsitud.

Kasutatud allikad

1. **Järvelaid, P.** Esimene eestlasest Tartu Ülikooli finantsõiguse professor Juhan Vaabel (1899-1971).
2. Eesti Teaduste Akadeemia. Ülevaateid ja meenutusi. Kronoloogia 1983-1998, Tallinn, 1988.
3. **Mereste, U.** Toimunud & kaasaelatust 2. osa: Meenutusi aastatest 1964 – 1992. Tallinn: SE&JS, 1992. 727 lk.

Inga Lõokene
(Tallinna Tehnikaülikool)

PROF. JUHAN VAABEL (1899 – 1971)
AKADEMIKER, DR. JUR.

Akademiker Prof. Dr. jur. **Juhan Vaabel** war der erste estnische Vertreter der Intelligenz, der während seines Studiums und der wissenschaftlichen Arbeit den höchsten wissenschaftlichen Grad im Finanzrecht erlangte.

Prof. Juhan Vaabel war ein sehr gebildeter und fähiger Wissenschaftspraktiker, dessen Lebenslauf von außerordentlichen Gegensätzen in der Entwicklung der Gesellschaft beeinflusst wurde: schwierige Kriegsjahre und schicksalsprägende Entscheidungen.

Der Bildungsweg und wissenschaftlicher Werdegang von J. Vaabel ist vorbildlich und dauerte ca. 20 Jahre. 10 Jahre davon brauchte er für das Beenden der Grundschule und Kommerzgymnasium, darunter auch die Teilnahme an den estnischen Freiheitskrieg im Jahre 1919. Dem folgte das Studium an der Universität Tartu, deren juristische Fakultät er im Jahre 1924 mit einem Diplom der I Stufe beendete. Im selben Jahr wurde er als Stipendiat beim Lehrstuhl für Finanzrecht der Universität Tartu ernannt. In den Jahren 1926 – 1929 setzte er sein Weg als Stipendiat der Universität Tartu in Prag und Paris fort. Durch die internationalen Kontakte wurde er Korrespondenzmitglied der Fiskalkomitee des Völkerbundes (Fiscal Committee of the League of Nations).

Parallel dazu begann er seine Arbeit an der Universität Tartu als Lehrer und gleichzeitig auch in der Wirtschaftsministerium der Estnischen Republik als der Rat und bald als Direktor der Finanzabteilung, woraus auch sein sehr guter Ruf als Finanzspezialist stammte. 1932 wählte das Institut für Steuerforschung (The Tax Research Foundation), das seinen Sitz in der USA hat, ihn zum Mitglied. 1933 folgte dem die Ernennung zum Korrespondenzmitglied von Institutio di Sudi Legislativi in Rom. 1934 verteidigte J. Vaabel an der Universität Tartu seine Doktorarbeit „Hauptprobleme der Steuerrecht in Estland“. In seinen wissenschaftlichen Arbeiten wurden die Fähigkeit der Begriffserklärung, neue wissenschaftliche Fragestellungen und gute Kenntnisse der zeitgenössischen Dogmatik hervorgehoben.

Leider hatten die politischen Ereignisse in den 1930er Jahren einen ungünstigen Einfluss auf den Lebenslauf von J. Vaabel. Wegen seiner Teilnahme an dem Freiheitskrieg 1919 wurde er mit der Bewegung der Freiheitskämpfer in Verbindung gebracht. Sein Name figurierte in der Mitgliederliste der Regierung der Freiheitskämpfer als Wirtschaftsminister, obwohl J. Vaabel seine Verbindung dazu verneinte. 1935 wurde er von Reichsdienst und seiner Dienst an der Universität Tartu abgesetzt. Beleidigt von diesem Beschluss von J. Päts schloss er sich in den 1930er Jahren den Junikommunisten an, die ihn zum ersten Stellvertreter des Vorsitzenden der Finanzvolkskommissariat und zum Präsidenten der Estnischen Bank erwählten. Er wurde auch zum Professor des Lehrstuhls für Finanz- und Kreditwirtschaft der Universität Tartu, zum Leiter des Lehrstuhls und zum Dekan der Fakultät ernannt, wo er 24 Jahre arbeitete. 1946 wurde er zum Akademiker der

Wissenschaftsakademie von ESSR. Er nahm an der Arbeit des Studentenvereines „Verbindung“ als Mitglied der Leitung, als stellvertretender Vorsitzender und als Leiter der Sektion für Reichsrecht teil. Auch war er der Vorsitzende des Kollegiums der Staatssparkasse und der Patentapellationskommission.

Das Erbe von J. Vaabel ist die auch heute noch aktuelle finanzrechtliche Literatur.

Inga Lõökene
(Technische Universität Tallinn)